

DE SLAVENHANDEL VAN DE SOCIËTEIT VAN BERBICE,
1721-1786Het masker van Amsterdamse
doopsgezinden afgetrokken*Ruud Lambour*

ABSTRACT

From 1720 until 1821, the slave colony Berbice west of Surinam was owned and governed by the Society of Berbice, a joint-stock company which had its seat in Amsterdam. In the period from 1722 to 1772, an average of ten percent of the shareholders was Mennonite (appendix I), though they accounted for only two or three percent of the population of Amsterdam. Holding ten or more shares afforded shareholders the right to elect the Board of Directors (appendix II); on two occasions a Mennonite co-director was chosen. The slave colony produced sugar, coffee, cacao and cotton for the Dutch market. Until 1763, the year of the great slave rebellion in Berbice, the shareholders received dividends of three or four percent. The first two paragraphs describe a rich Mennonite merchant who was not only a shareholder but also a part owner of four private plantations. In 1763 there were 115 private plantations in Berbice with between 3,000 to 4,000 slaves. The Society of Berbice itself, and consequently its shareholders, owned eleven extensive company plantations complete with 1,450 slaves to do the murderous work of sugar production. As joint owners of these company plantations the shareholders were jointly responsible for the purchase and transport of enslaved Africans to Berbice. Various slavers entered fifty times before notaries of Amsterdam into contracts with the Board of Directors and the private plantation owners. From 1721 to 1786, these slavers transported with 47 ships 11,000 to 12,000 enslaved Africans to Berbice (appendix III).

Keywords: shareholders Society of Berbice – Mennonite overrepresentation – company slave plantations – private slave plantations – slave drivers – trans-Atlantic slavers – notarial slave trade agreements

Willem Bus: een voorbeeldige doopsgezinde?

Willem Bus (1684-1757), begin december 1731 gedoopt in Bij 't Lam & de Toren, was koopman van beroep en sinds 1714 mede-eigenaar van een suikerraffinaderij op de Bloemgracht.¹ In 1742 werd hij in het Kohier van de Personeele Quotisatie, een vorm

¹ Stadsarchief Amsterdam (SAA), toegang 5075 (Archief van de notarissen ter standplaats Amsterdam), inv.nr. (hierna: 5075/) 5012, p. 855-861, notaris Michiel Servaes, 17-8-1714: contract

van inkomstenbelasting, getaxeerd op een jaarinkomen van 15.000 gulden, waarmee hij behoorde tot de groep van meest verdieners die nog geen twee percent van de belastbare huishoudens in Amsterdam uitmaakte. Omdat hij vrijgezel was, werd zijn huishouden met behulp van drie dienstbodes bestierd door achtereenvolgens zijn achternichten Hester de Vogel (1677-1743), weduwe van Christiaan van der Doos, en haar ongehuwde zuster Jozina de Vogel (?-1779). Samen met zijn huishoudster woonde hij op Keizersgracht 606 in een herenhuis dat hij in 1732 had laten bouwen.² Het is een van de hoogste grachtenhuizen van Amsterdam met een fraaie halsgevel in Lodewijk XIV-stijl.³ Bovendien bezat hij een daarachter in de Kerkstraat gelegen koetshuis en stal, waar volgens het kohier zijn koets met vier paarden was bespannen. Hiermee kon hij zich door zijn vaste koetsier Christoffel Helpop Mulder laten rijden naar zijn buitenplaats Overmeer bij Ouderkerk aan de Amstel, die verfraaid was met tuinbeelden van de vermaarde beeldhouwer Jan van Logteren (1709-1745).⁴ Zijn 'seer intieme en boesemvriend' Jacob Bicker Raye (1703-1777), de bekende dagboekschrijver, organiseerde op de buitenplaats, waar hij met andere vrienden van Bus geregeld logeerde, een vrolijk feest met muziek en vuurwerk voor de zestigste verjaardag van Bus.⁵ Eind 1747 werd Bus gekozen als diaken, wat hij echter afsloeg.⁶ Dat hij een genereus man was, bewijst zijn laatste testament, waarin hij niet alleen Jozina de Vogel tot universele erfgename benoemde, maar ook Bij 't Lam & de Toren bedacht met een legaat van 20.000 gulden en diverse particulieren met in totaal

van compagnie tussen Jacob Netto, de weduwe Abraham Bus en Zoon [= Josina Spruijt en Willem Bus], Willem Spruijt [= Josina's jongere broer Willem Spruijt (1667-1730)], Hermanus Burman en Hendrik de Wit.

- 2 Oldewelt, W.F.H. (red.), *Kohier van de Personeele Quotisatie te Amsterdam over het jaar 1742* (Amsterdam, 1945). II, 313: wijk 57, verpondingsnummer 3898 (toen de drielingspanden nrs. 606-610).
- 3 Website amsterdam-monumentenstad.nl van W. Schoonenberg, met een database van de Amsterdamse grachtengordel, 2007-2022, geraadpleegd 24-2-2024.
- 4 Eeghen, I.H. van, 'Amsterdammers langs de Amstel', in: *Maandblad van het Genootschap Amstelodamum* 46 (1959), 130-131; Tromp, H., *Private country houses in the Netherlands* (Zwolle, 1997), 198 Ligtelijn, M., 'Arcadië in 's Graveland en aan de Amstel', in: M. den Leeuw en M. Pruijs (red.), *De Gouden Bocht van Amsterdam* (Den Haag, 2006), 230-231; Kool, D. de, 'De vier jaargetijden in beeld', in: *Vitruvius*, 11/42 (januari 2018), 16.
- 5 SAA, toegang 15030 (Bibliotheek), inv.nr. (hierna: 15030/) 3551 (*Notitie van het merkwaardigste mejn bekend*), 61 (zijn nicht en huishoudster Juffr. van der Does), 5, 8 en 62-63 (namen van andere vrienden met wie op de buitenplaats), 82 (feest op de buitenplaats), 186 (de koetsier) en 245-246 (intieme boezemvriend, nobel mens etc., zijn nicht en huishoudster Jozina de Vogel).
- 6 SAA, toegang 1120 (Verenigde Doopsgezinde Gemeente van Amsterdam en rechtsvoorgangers), inv.nr. (hierna: 1120/) 176, p. 49 (gekozen 13-12-1747) en 176, p. 51 (weigert 4-1-1748 de benoeming te aanvaarden).

89.000 gulden.⁷ Bicker Raye herdacht hem dan ook als ‘een seer nobel, genereus en [...] braaf man, die veel mense plisier deed en seer nobel [...] trakteerde, sowel hier in de stadt als [...] op sijn considerabele buijtenplaats’.⁸ Zijn belastbare nalatenschap bedroeg bijna 147.000 gulden, waarvan 51.200 gulden de getaxeerde waarde was van zijn huis, 26.000 gulden die van zijn buitenplaats en 2600 gulden die van zijn tien aandelen in de Sociëteit van Berbice.⁹

Willem Bus: slavenhouder

De aandeelhouders van de Sociëteit van Berbice waren de gezamenlijke eigenaren van het kapitaal dat geïnvesteerd werd in de Nederlandse slavenkolonie Berbice aan de Wilde Kust van Zuid-Amerika ten westen van Suriname. De plantages daarop waren geen feestelijke buitenplaatsen maar mensonterende werkkampen voor zware dwangarbeid van tot slaaf gemaakte Afrikanen. Behalve aandeelhouder van de Sociëteit van Berbice en daarmee per definitie mede-eigenaar van de gemeenschappelijke Sociëteitsplantages, waarover straks meer, was Willem Bus bovendien nog eens mede-eigenaar van vijf door de Sociëteit aan particulieren uitgegeven plantagewerkkampen.

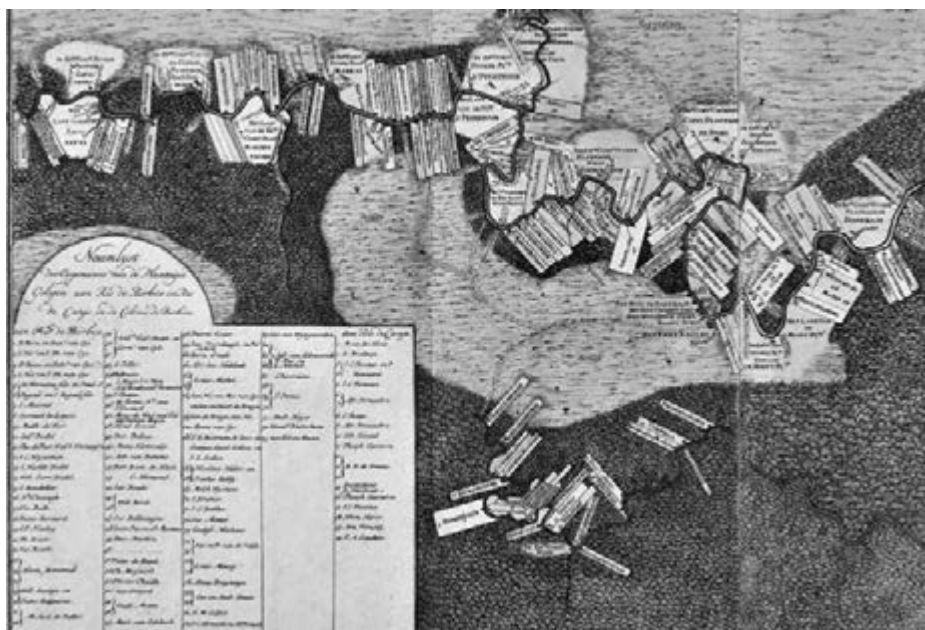
Onder de bijlagen van een rekest tegen lastenverhoging, door eigenaren van particuliere plantages in de kolonie Berbice in 1776 gericht aan de Staten-Generaal, is een namenlijst uit 1735 waarin Willem Bus voor het eerst als particuliere plantage-eigenaar voorkomt.¹⁰ Om welke plantages het precies gaat is te zien in de legenda van de nummers 84-86 van de Berbice-plattegrond van Jan Daniel Knapp uit 1742. Hij blijkt dan voor een derde deel eigenaar te zijn van De Katharina en van Groot- en Klein-Geertruydenberg. Zijn mede-eigenaren waren volgens de legenda de Amsterdamse katholieke koopman Louis Michel (1682-1758) op Herengracht 466b en de lutherse koopman Adriaan van Alderwerelt (1697-1754), raad en resident te Den Haag van keizer Karel VI, koning van Hongarije en Bohemen.

7 SAA, 5075/11526A, akte 253, notaris Godefridus Schaak, 31-7-1755.

8 SAA, 15030/3551, p. 245-246. Zie ook Bosman, M., *De polsslag van de stad. De Amsterdamse stadskroniek van Jacob Bicker Raije 1732-1772* (Amsterdam, 2009): 163.

9 SAA, toegang 5046 (Ontvangst van de twintigste penning op de Collaterale Successie), inv.nr. (hierna 5046/) 34, f. 385-388.

10 Luzac, E. en R. Coster, R., *Aan de Hoog Moogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden* (z. pl., 1776), 65-66: 66, tweede kolom, de op drie na laatste naam in de Bijlage S: ‘Lijst van Agt-en dertig Eigenaars van Plantagien, geleege in de Colonie de Berbice, te Amsterdam woonachtig, welke in den Jaare 1735 een Conventie aangegaan hebben wegens het in dienst nemen van Persoonen, by den eenen of den anderen van dezelve in dienst geweest, enz.’

Uitsnede van de Berbice-plattegrond van Jan Daniel Knapp uit 1742. De plantages 84-86 liggen geheel rechts tegenover de Sociëteitsplantage De Dageraad (Coll. RM)

Niet lang hierna werden zij ook de gezamenlijke eigenaren van de Berbice-plantage De Herstelling, waarvoor zij in 1745 Jan van Engbrink contracteerden om ter plekke als slavendrijver, vergoelijkend 'directeur' genoemd, het beheer ervan op zich te nemen.¹¹ De Herstelling was een werkkamp voor de suikerproductie, wat dure technologie en een groot aantal steeds nieuwe slaafgemaakten vereiste. Hun gemiddelde levensverwachting na aankomst uit Afrika was namelijk zeven à acht jaar.¹² Ook in 1752 wordt Bus voor een derde part mede-eigenaar van De Herstelling genoemd, wanneer hij, nu samen met Louis Michel en Johanna Geertruida Pelgrom, de vrouw van Van Alderwerelt, als lokale directeur Olivier Chaillé daarheen zendt om

- 11 SAA, 5075/10371, akte 1046, notaris Daniel van den Brink, 12-6-1745: Jan van Engbrink, dienaar van Van Alderwerelt, zal bij de eerste gelegenheid afreizen naar de Berbice-plantage De Herstelling. Zij benoemen hem voor drie jaar tot directeur van deze plantage, waarvan zij ieder voor een derde part eigenaar zijn. Buiten zijn jaarsalaris van 600 gulden heeft hij jaarlijks recht op tien percent van de netto opbrengst van de plantageproducten.
- 12 Flis-Ruseler, J. van der, *Inleiding op de Inventaris van het archief van de Sociëteit van Berbice, (1681) 1720-1795 (1800)*, (Nationaal Archief, 1971), 9.

over de slaafgemaakten de zweep te laten knallen.¹³ Tenslotte was Bus sinds eind 1753 ook mede-eigenaar van de plantage Welgelegen, recht tegenover De Herstelling aan de overzijde van de Berbice-rivier, nu samen met Louis Michel en de Amsterdamse gereformeerde makelaar Daniel Loofs op Herengracht 90.¹⁴

In de belastingaangifte van de nalatenschap van Bus hebben zijn executeurs-testamentair per abuis zijn derde part in de plantage Geertruidenberg opgegeven.¹⁵ Het is terecht niet getaxeerd en niet belast want dit kohier betreft slechts in Holland gelegen goederen.¹⁶ Zijn parten in De Herstelling en Welgelegen zijn door zijn erfgename Jozina de Vogel in 1758 verkocht, inclusief de daarbij horende 'huijsingen, lootsen, negerwooningen, suijkermoolens, gereedschappen, slaven en slavinnen, muijlezens, paarden en hoornbeesten'.¹⁷ Hoelang zij nog het derde part in plantage Geertruidenberg in bezit heeft gehouden, blijkt niet uit de incompleet overgeleverde administratie.¹⁸

Zijn aandelen van de Sociëteit van Berbice had Bus in 1731 gekocht.¹⁹ Deze aankoop had grotere consequenties dan het op het eerste gezicht lijkt. Als aandeelhouder werd hij namelijk mede-eigenaar van de Sociëteit van Berbice en per definitie mede-eigenaar van de slaafgemaakten op de uitgestrekte Sociëteitsplantages, die verderop ter sprake komen.

13 SAA, 5075/12809, akte 316, notaris Hermanus van Heel, 2-6-1752. Zij benoemen Olivier Chaillé voor acht jaar tot directeur van de Berbice-plantage De Herstelling. Naast zijn jaarsalaris van 600 gulden heeft hij jaarlijks recht op vijf percent van de netto opbrengst van de plantageproducten. Johanna Geertruida Pelgrom wordt vertegenwoordigd door haar gemachtigde Daniel Loofs.

14 Nationaal Archief, toegang 1.05.05 (Sociëteit van Berbice 1720-1795, hierna: Nationaal Archief, SvB), inv.nr. 335, f. 4, nr. 219, 14-12-1756: aan hen uitgegeven 13-11-1753. In de *Naam-lyst der bestierders, officieren, en bediendens &c op de Colonie de Berbice [...]* (Amsterdam, 1756), wordt Bus ('Busch') alleen genoemd als mede-eigenaar van De Herstelling, met Olivier Chaillé als directeur in de daarin opgenomen: *Naam-lyst der plantagien, eigenaaren, en directeuren van de vrylieden* (blz. 14-24): SAA, toegang 15030 (Bibliotheek), inv.nr. 14590, scans 274-286, m.n. 281.

15 SAA, 5046/34, f. 385-388: 385v, aangifte 15-10-1757.

16 Eeghen, I.H. van, Recensie van Peter Burke's *Venice and Amsterdam*, in: *Maandblad van het Genootschap Amstelodamum* 62 (1975), 46.

17 Op 15-11-1758 werd Josua van Ouderkerck, directeur van de SvB, als nieuwe eigenaar van een derde part van De Herstelling geregistreerd, waarbij als de vorige genoemd wordt: Jozina de Vogel als erfgename van Bus: Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 372, f. 299-300 (met vermelding van de suikermolens etc. op f. 299). Van Ouderkerck had het 17-4-1758 in publieke veiling voor 11.900 gulden gekocht: SAA, 5075/12833, akte 242, notaris Hermanus van Heel, 19-4-1758. Op 8-10-1759 wordt eveneens op zijn naam gesteld een derde part in de plantage Welgelegen: Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 372, f. 329-330, met vermelding van de erfgename van Willem Bus als de vorige eigenaar.

18 Het transportregister van de jaren 1763-1771 ontbreekt zowel in Nationaal Archief, SvB, als in Nationaal Archief, toegang 1.05.21 (Digitale duplicaten van de lokale bestuursarchieven van Essequibo, Demerara en Berbice), inv.nr. AZ.3.205 (transportregister Berbice 1772-1779): daarin niet gevonden.

19 Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 398 (transportregister), fol. 94: Hendrik van Hoorn transporteerde op 4-1-1731 aan Willem Bus twintig aandelen in de Sociëteit van Berbice van 2000 gulden ieder,

Het ontstaan van de Sociëteit van Berbice

Oorspronkelijk was de kolonie Berbice een particuliere onderneming van de Middelburgse koopman Abraham van Pere, die zich met een zestigtal kolonisten had gevestigd aan de rivier Berbice. Hij was bewindhebber van de West-Indische Compagnie (WIC) ter kamer van Zeeland en had in 1627 over zijn bezit van de kolonie een contract gesloten met de WIC als beschermheer. In 1678 werd de kolonie door de nieuwe WIC in erflaan afgestaan aan de gelijknamige zoon van Abraham van Pere en diens nakomelingen, wat met goedkeuring van de Staten-Generaal in 1703 werd vernieuwd.²⁰ In 1712 werd Berbice echter door een particuliere Franse kapervloot overvallen en ingenomen. Voor de vrijkoop werd een losprijs overeengekomen, waarvan bijna 182.000 gulden in wissels ten laste van de heren De Pere, die zij om verschillende redenen weigerden te betalen.²¹ De Amsterdamse kooplieden Nicolaas van Hoorn (1669-1729), Hendrik van Hoorn (1671-1744), Arnold Dix (?-1718) en Pieter Schuurman (?-1729) werden bereid gevonden de wissels wel te accepteren en kwamen met de kaaprederij overeen 108.000 gulden te betalen, waarmee zij in 1714 de nieuwe eigenaren van de kolonie Berbice werden.²²

De WIC ter kamer van Amsterdam verbond zich om 250 slaafgemaakten uit Ardra aan de werkkampen van de kolonie te leveren. Wanneer zij in gebreke bleef, stond het de eigenaren van Berbice vrij om die op eigen rekening te laten halen, tegen betaling van een recognitie aan de WIC. Toen van dit alternatieve scenario inderdaad gebruik moest worden gemaakt, bleken de kosten hiervan de draagkracht van de eigenaren te boven te gaan. Na uitkoop van de weduwe Dix besloten de overgebleven eigenaren in september 1720 de kolonie daarom onder te brengen in de Sociëteit van Berbice, een maatschappij op aandelen die voor iedere particulier te koop waren. Er werd een aandelenfonds opgericht van 3.200.000 gulden, verdeeld in 1600 porties, ieder van nominaal 2000 gulden, waarvan zij er 400 voor zichzelf behielden. De intekening verliep moeizaam; er werden niet meer dan 941 aandelen verkocht, waarvan de gewenste betaling van 50 percent van de nominale waarde traag verliep. Deze

waarop 42 percent was gefourneerd. Bus verkocht deze in 1735, en kocht er tien in 1738, die zijn executeurs-testamentair in 1757 verkochten, zie inv.nr. 398, f. 142, 148; inv.nr. 399, f. 42; inv.nr. 400, f. 65-66.

20 Netscher, P.M., *Geschiedenis van de koloniën Essequibo, Demerary en Berbice, van de vestiging der Nederlanders aldaar tot op onze tijd* (Den Haag, 1888), 57-60 en 152-153.

21 SAA, 5075/8221, akte 119 en 5075/8222, akte 52, notaris Paulus van den Ende, 23-9-1713 en 28-4-1714.

22 De notariële overdrachtsaktes zijn gepubliceerd in Hartsinck, J.J., *Beschryving van Guiana, of de wilde kust in Zuid-America* (Amsterdam, 1770), 305-313. Arnold Dix werd opgevolgd door zijn weduwe Maria Luyken, die vóór de oprichting van de Sociëteit van Berbice werd uitgekocht.

steeg tot 42 percent in 1732, om pas in 1764, het jaar waarin de grote slavenopstand van 1763 was onderdrukt, op 50 percent gebracht te worden.²³

In 1732 werd de Sociëteit door de Staten-Generaal voorzien van een octrooi als grondwet. Wie zoals Willem Bus tien of meer aandelen bezat was hoofdparticipant en had stemrecht in de verkiezing van directeuren. De Sociëteitsdirectie telde eerst zeven, later negen leden (bijlage II), die op hun beurt de Gouverneur van Berbice benoemden, die in de hoofdplaats Fort Nassau zetelde. De Sociëteitsdirecteuren, die voor het leven werden aangesteld, vergaderden gemiddeld een paar maal per maand en waren in het dagelijks leven grote en kleine regenten, stadspensionarissen, voornamelijk kooplieden of zelfs voormalige planters in Berbice, zoals bijlage II laat zien. Als kantoor huurden zij een huis te Amsterdam, achtereenvolgens op de Reguliersgracht bij de Herengracht, op Singel 468, op het Singel bij de Heisteeg en tenslotte op de Keizersgracht tussen de Run- en Berenstraat.²⁴ Daar werden ook de kolonieuropproducten geveild, zoals suiker, cacao, koffie en katoen, die alleen naar Nederland mochten worden uitgevoerd.²⁵

De oververtegenwoordiging van doopsgezinden in de Sociëteit van Berbice

Pieter Schuurman was een goede vriend van Govert Looten (1668-1727), een doopsgezinde fabrikant met een verfijnde smaak, die de nu wereldberoemde schilderijen *De Astronoom* en *De Geograaf* van Johannes Vermeer in zijn kunstcollectie had.²⁶

23 Hartsinck, *Beschryving van Guiana*, 313-330. Netscher, *Geschiedenis*, 160-161.

24 Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 13, f. 4: Reguliersgracht bij de Herengracht per 1-11-1720; f. 33, 46, 60, 80: steeds verlengd; f. 218 d.d. 25-3-1734: Singel, het vierde huis benoorden het Koningsplein; f. 361 d.d. 18-10-1735: verlengd; f. 421 d.d. 24-1-1736: Singel bij de Heisteeg c.q. Beulingstraat voor 800 gulden p.j.; inv.nr. 15, f. 279-280 d.d. 23-12-1745 en 10-1-1746: verlengd voor 700 gulden p.j.; inv.nr. 47, f. 135 d.d. 11-11-1777: Hester Hooft weduwe van George Clifford verhuurt aan de directeuren van Berbice een huis op de Keizersgracht tussen de Run- en Berenstraat voor 6¼ jaar, ingaande 1-2-1778, voor 1200 gulden p.j.; f. 98 d.d. 1-11-1789: verlengd tot en met 30-4-1793; inv.nr. 48, f. 25: per 1-5-1793 verlengd met zes jaar.

25 Voor exportcijfers tussen 1753 en 1779, zie Kramer, K., 'Plantation development in Berbice from 1753 to 1779: the shift from the interior to the coast', in: *New West Indian Guide/ Nieuwe West-Indische Gids* 65 1/2 (1991), 3-55.

26 SAA, 5075/6146, akte 1050, notaris Pieter Schabaelje, 23-12-1723: testament van Govert Looten, waarin hij Barent Klinkhamer, zijn zwager, Juan de Mortier, zijn gewezen compagnon, Pieter Schuurman, zijn goede bekende, en Willem van Aelst, de meesterknecht van zijn fabriek, benoemt tot zijn executeurs-testamentair, voogden over zijn minderjarige erfgenamen en administrateurs van hun goederen. Voor de Vermeers, zie Roelofs, P. en G.J.M. Weber (red.), *Vermeer* (Amsterdam, 2023), 287, cat. nrs. 29 en 30. In 1778 werden deze twee Vermeers verworven door Jean Etienne Fizeaux (1707-1780), particulier eigenaar van diverse plantages in Berbice en sinds 1768 directeur van de Sociëteit van Berbice.

Het zal geen toeval zijn dat Looten samen met acht anderen uit de doopsgezinde elite tot de 82 vroegste aandeelhouders behoorde die in 1722 als eersten een winstuitkering uit de opbrengst van de slavenarbeid in Berbice kregen.²⁷ Met een vertegenwoordiging van elf percent waren de doopsgezinden dus vanaf het prille begin er als de kippen bij. In de jaren 1720-1795 hebben in totaal 57 Amsterdamse doopsgezinden (bijlage I) aandelen verworven in de Sociëteit van Berbice, waarmee zij als mede-eigenaren van de hierna te bespreken plantagewerkkampen van de Sociëteit in feite slavenhouders werden en in principe mede verantwoordelijk voor de in bijlage III beschreven slaventransporten. Ongeveer een kwart van de daarmee aangevoerde slaafgemaakten was namelijk bestemd voor de Sociëteitsplantages.

Om hun deelname verder te vergelijken met die van niet-doopsgezinden, zijn nog twee andere jaartallen illustratief. In 1731 waren er onder de 88 participanten die tezamen in totaal 941 aandelen bezaten, twaalf doopsgezinden (13,6 percent) met 167 aandelen (18 percent).²⁸ In 1763, het jaar van de slavenopstand, waren er onder de 125 aandeelhouders twaalf doopsgezinden (9,6 percent) met 65 van de 941 aandelen (7 percent).²⁹ Naar rato van het percentage doopsgezinden in Amsterdam (2 à 3 percent van de inwoners) waren zij dus onder de eigenaren van de Sociëteit van Berbice ruimschoots oververtegenwoordigd. Dit verklaart dat er tweemaal een doopsgezinde tot directeur is gekozen: George Bruyn in 1720 en Jacob Alewijn Ghijzen in 1736.³⁰

27 Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 405, f. 1, nrs. 10 (Jacob van Oosterwijk), 19 (Leonard de Vogel), 24 (George Bruijn), 26 (Abraham Bruijn), 27 (Isbrand Bruijn), 40 (Govert Looten), 49 (Joachim van Gent), 50 (Jan van Vollenhoven), 67 (Jan Calkoen Gerritsz). N.B.: Nicolaas Blaupot (nr. 9), hoewel meermaals doopge-
tuige in Lam en Toren, was op 2-9-1719 volwassen remonstrants gedoopt 'op zijn belijdenis als doopsge-
zinde': SAA, toegang 5001 (Doop-, Trouw- en Begraafregisters), inv.nr. 301, p. 340.

28 SAA, toegang 5030 (Archief van Burgemeesters: stukken betreffende lands- en gewestelijk bestuur),
inv.nr. 390: participanten in de kolonie Berbice, 12-7-1731. Doopsgezind: Jacob van Oosterwijk (20
aandelen), Jacob Scheltes [zijn weduwe Marritje Jans Alders] (21), Leonard de Vogel [zijn weduwe
Johanna van Hoek] (5), Levina Bruyn (met 10 van de 30 aandelen van de erven van George Bruyn),
Ijsbrant Bruyn (10), [de erven van] Govert Looten (5), Joachim van Gent (17), Jan van Vollenhoven
[zijn weduwe Maria Palm] (10), Jan Calkoen Gerritsz (10), Willem Bus (20), Dirck van Lennep (29),
Jacob Alewijn Ghijzen (10).

29 Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 405, f. 119-121: Abraham Straalman (de erven), Abraham Vorsterman
Jacobsz, Georgina Josina van Oosterwijk, Juliana van Oosterwijk, Jan van Vollenhoven IV, Hester
van Lennep (vrouw van Jacob de Haan), Aernoud David van Lennep, Hester Barnaart (weduwe
van David Leeuw van Lennep), Mattheus David de Neufville, Daniël Biersens, Jacob de Neufville,
Jan van Vollenhoven V.

30 Lambour, R. 'Doopsgezinden in de slavernij-economie en slavenhandel van de achttiende eeuw.
Een verkennende inventarisatie', in: *Doopsgezinde Bijdragen* 48 (2022), 192.

Aan de vooravond van de Opstand

De belangrijkste post op de in 1720 opgestelde inventaris van de eigendommen van de Sociëteit van Berbice waren de eigen plantagewerkkampen, waarop de moordende suikerproductie plaats vond. Dat waren toen acht Sociëteitsplantages met in totaal 895 slaafgemaakten.³¹ Elke Sociëteitsplantage werd beheerd door een witte directeur (lees: slavendrijver), die aangesteld werd door de Gouverneur van Berbice. Begin 1739 werkten op de dan elf Sociëteitsplantages, die van veel grotere omvang waren dan de particuliere plantages, ruim 1000 slaafgemaakten.³² In 1763 waren dat er 1450, terwijl er toen 3000 à 4000 slaafgemaakten werkten op 115 particuliere plantages.³³ Hun witte uitbuiters wisten wel raad met hen:

Zy zyn ten hoogsten dom en plomp, wetende byna niets van wezendlyke dingen. Hunne kwaadaardigheid in top gestegen zynde, zyn zy te vreezen, en men kan niet dan met gevaar van het leven te verliezen met hun omgaan, wanneer ze niet in een gestadige dwang gehouden worden. Ten dien einde zyn 'er altoos oppassers die hun gedrag gaande slaan, 't zy dezelve op eene Plantagie behooren, of dat de Indiaanen daar over te zeggen hebben. Zy worden als Krygsgevangen aangemerkt, doch doorgaans veel wreder behandeld. By verkoop kan men 'er al een goede somme voor bedingen, schoon 't ongelyk is, en veel verschild of ze eenige Jaaren reets in dienst geweest zyn, dan of ze nog jongst herwaards zyn aangebracht. Den kooper rekend dezelve als zyn lyf eigen, en dat hy 'er mede mag handelen zoo hy wil, 't zy met dezelve zwaare arbeid op te leggen, of zoo zy iets bedryven, dat niet na deszelfs zynlykheid is, op het strengste te straffen. Deze straf geschied doorgaans, met de aller ontmenschte uitgedachte pynen hun aan te doen, zoo dat ze eenige weeken en maanden 'er gevoel van hebben, doch niet zoo dat ze 'er van kunnen sterven, want dit zou den straffer geen voor maar nadeel toebrengen. Schoon nu eenige evenwel de lompeste, deze straf met het uiterste geduld verdraagen, zoo zyn 'er echter andere die wat meer begrip van den staat der menschen hebben, welke dikwils zweeren zich hier over aan hun te zullen wreken, doch hun voornemen word gestadig belet, door de naauwe acht die men op hun slaat, egter blyven dezelve veelmaals onwillig, en zoo zy zich niet

31 Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 31, f. 108. Hartsinck, *Beschryving van Guiana*, 327-328. Netscher, *Geschiedenis*, 162.

32 Nationaal Archief, SvB inv.nr. 14, f. 235, resolutie d.d. 29-1-1739, punt 13.

33 Kars, M., *Bloed in de rivier. Het onbekende verhaal van de massale slavenopstand in een Nederlandse kolonie* (Amsterdam/Antwerpen, 2021), 69, 287-288 (noot 3). *Kortbondige beschryvinge van de Colonie Berbice [...]* (Amsterdam, 1763) de inleidende kaart met de *Naukeurige lyst der plantagiën gelegen op de Colonie de Berbice met de naamen der eigenaaren directeuren en by welken kreeken dezelve gelegen zyn, volgens de nommers aangewezen*; op p. 27 wordt echter een aantal van 150 plantages genoemd.

met geschiktheid willen laten regeeren, is het veel moeite dat de Directeur over een Plantagie aan zyn Meester kan genoeg geven.³⁴

Willem Bus profiteerde dubbel van hun dwangarbeid doordat hij niet alleen particuliere plantage-eigenaar was maar ook aandeelhouder van de Sociëteit van Berbice. Daarmee was hij per definitie mede-eigenaar van de Sociëteitsplantages en deelde hij in de winstuitkeringen van de Sociëteit.³⁵

De Opstand

Aan de winstuitkeringen kwam een definitief einde door de begin 1763 massaal uitgekomen slavenopstand. De opstandelingen hielden ruim een jaar stand, doodden niet alleen witten met hun gezinnen maar ook zwarte tegenstanders en verwoestten ruim een derde van alle plantages. Blijkens een brief uit 1764 van Sociëteitsdirecteur Mr. Daniel Deutz, waarin hij reflecteert op de oorzaak van de Opstand, ontbrak bij hem het besef dat er grenzen zijn aan de wreedheden en uitbuiting waaraan in slavernij levende werkkrachten blootgesteld kunnen worden.³⁶

[...] de rebellie der Negers van de bijna totale Colonie de Berbice, waarvan ik Directeur ben, waardoor zeer veele geïnteresseerdens geheel geruïneert zijn; dog het is op dit pas wederom door de hulp van de Gouverneurs van naburige Colonien, alsmede de onderstand door hun Hoogmogenden toegestaan van drie oorlogsscheepen en 600 man landmilitie, nevens eenige manschap etc. van ons Directeuren zoverre in onse magt, dat alle de plantagien en rivieren weder onder de blanken zijn, dog volgens de laetste tijding schuijld er nog een kleijn nestje van 1 a 200 in een kreekje, dog die afgesneeden waren van alle kosttuyjnen en reeds van rontom bezet en dus zig moeten overgeeven of creveeren [crever [Frans] = creperen]; dus de hulptroupen en oorlogsscheepen reeds retourneeren. Dog nu zullen wij veel werk hebben om geld te krijgen om de Colonie weder op de been te krijgen. Een inroep van de participanten zal het eerste zijn; dat kost mij ook f1600. De reele oorsaek der rebellie is niet anders geweest dan dat zedert 4 a 5 jaeren een heete koorts in de Colonie geregeert heeft, die wel 3/4 van de blanken heeft weggerukt, 't welk de Neegers wisten, waarbij particuliere misnoegens van sommige eenige hoofden hebben opgemaakt. En godt betere het! Die ziekte duert nog. Het jaar 1763 zal veelen, en ook mij lang geheugen.³⁷

34 *Kortbondige beschryvinge van de Colonie Berbice*, 23-24.

35 Voor de winstuitkeringen van 3 à 4 percent aan Willem Bus, zie Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 405, f. 30, 49, 56, 60, 68, 73, 86, 88, 96 en 104.

36 Voor de scherpe uitbuiting, zie Kars, *Bloed in de rivier*, 73.

37 Fragment van een brief van 15-5-1764 uit Amsterdam door Daniel Deutz aan Pieter Cornelisz Hasselaer in Batavia: SAA, toegang 292 (Archief van de familie Hasselaer en aanverwante families),

Een voormalige plantagedirecteur van Berbice legt in zijn *Kort dog waarachtig verhaal*, dat hij medio 1763 anoniem publiceerde toen de Opstand nog in volle gang was, de ware oorzaak bloot als hij terloops beschrijft hoe slaveneigenaren die hun slaafgemaakten zachtzinnig hadden behandeld, door rebellenleider Coffij beschermd werden tegen persoonlijke overlast.³⁸ In zijn *Kakera Akotie* uit 1764 legde de doopsgezinde Cornelis van Engelen (1722-1793) de schuld van de Opstand eveneens bij de plantagekolonisten zelf.³⁹ Verder ontbrak het aan maatschappelijke weerklank.⁴⁰

Na de Opstand

In 1772 waren er onder de 131 aandeelhouders van de Sociëteit van Berbice negen (6,9 percent) doopsgezinden met 52 (5 percent) van de totale aandelen.⁴¹ Van de 47 hoofdparticipanten waren er drie (6 percent) doopsgezind. De enige doopsgezinde die in 1764 haar Berbice-aandelen van de hand had gedaan was Georgina Josina van Oosterwijk, terwijl 23 andere doopsgezinden, in wisselende periodes, bleven participeren in de Sociëteit van Berbice. Minstens drie van hen deden dit als nieuwe kopers van aandelen. Zij behoorden tot de *crème de la crème* van de doopsgezinde elite. Medio juni 1763, toen het ook uit persberichten al duidelijk was hoe omvangrijk de slavenopstand was, kocht Gerrit Blaauw, bankier op Keizersgracht 121 en hoofdparticipaat van zowel de VOC als de WIC, drie Berbice-aandelen.⁴² Daniel

inv.nr. 51 (brieven aan P.C.Hasselaer 1741-1794), scan 10. Met dank aan Ruud Koopman. Deutz had tien aandelen à 2000 gulden ieder in Berbice, waarop hij acht percent moest bijstorten, wat hem dus tot zijn ergernis 1600 gulden kostte.

38 *Kort dog waarachtig verhaal van de Rebelle en Opstand der Negers in de colonie de Berbice* [...] (Middelburg/Amsterdam, 1763), 15. De auteur is vermoedelijk Pieter Does, voormalige directeur van de plantages Essendam en Rozenburg van de in Amsterdam wonende Jacob Ambrosius Pool.

39 Visser, P. 'Doopsgezinden en slavernij: privé profijt en publiek protest – 2: Bestrijders', in: *Doopsgezinde Bijdragen* 49-50 (2024), de paragraaf 'Cornelis van Engelen – 1764'.

40 Baakman, E. "Their power has been broken, the danger has passed". Dutch newspaper coverage of the Berbice slave revolt, 1763', in: *Early Modern Low Countries* 2/1 (2018), 64-65.

41 Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 403, tweede lijst (hoofdparticipanten), en derde lijst (alle participanten), 1-4-1772: Hester Barnaart (weduwe van David Leeuw van Lennep), Daniel Bierens, Gerrit Blaauw, Aernout David van Lennep, Catharina van Lennep (vrouw van Leonard Thomas de Vogel), Wynga van Lennep (weduwe van Mattheus David de Neufville), Jacob de Neufville, Jan van Vollenhoven IV en Abraham Vorsterman Jacobsz.

42 Gedoopt 27-2-1729 in De Zon. Bankier genoemd in: SAA, 5075/11372C, f. 73, notaris Thierry Daniel de Marolles, 15-3-1758. Claas Mol transporteert 18-6-1763 drie porties aandelen Berbice van 2000 gulden ieder aan Gerrit Blaauw: Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 400, f. 151. Gerrit Blaauw wordt door Thomas Hope met ware woorden beëdigd als een van de zes leden van het college van beëdigde hoofdparticipanten van de VOC ter kamer Amsterdam: Nationaal Archief, toegang 1.10.46 (Collectie Hope), inv.nr. 87, stuk 16. Gerrit Blaauw wordt in de *Leydse Vrydagse Courant* nr. 44 van

Beck, kassier op Keizersgracht 194 (1760-74) en later Keizersgracht 293 (1775-†), kocht er in 1764 ook drie.⁴³ De curator van het Doopsgezind Seminarie, Jan Messchert van Vollenhoven, brouwer, reder en assuradeur op Keizersgracht 162, kocht in 1784 niet minder dan zeventien aandelen.⁴⁴

Er waren meer Amsterdamse doopsgezinden die niet wakker lagen van de slaverijellende. Anna Scheltes (1721-1808) en haar lutherse verloofde Frans Gerard Eijsink stelden in 1764 alles in het werk om een paar plantages in Suriname te kopen.⁴⁵ Dirk van Vollenhoven Willemsz (1731/2-1780) kocht in 1768 de Berbice-plantage Het Land van Kanaän aan de Rio Canje.⁴⁶ Voor de Surinaamse plantage Beekhuizen, waarvan hij voor een vierde part eigenaar was, kocht hij in 1769 voor 900 gulden zes

11-4-1766 genoemd als hoofparticipant van de WIC ter kamer Amsterdam, die benoemd wordt in een delegatie van bewindhebbers en hoofdparticanten die in Den Haag aan Willem V het diploma gaan opdragen als opperbewindhebber en opper-gouverneur-generaal van de WIC.

- 43 Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 400, f. 162, 13-2-1764: Jacob Elias Arnoudsz transporteert drie porties aandelen Berbice van 2000 gulden ieder aan Daniel Beck. Daarnaast bezat hij twee aandelen in de VOC van in totaal 21.820 gulden en 46 obligaties ten laste van planters in Suriname van in totaal 46.000 gulden. Zijn totale nalatenschap bedroeg 419.454 gulden: SAA, 5046/44, f. 735-745, aangifte 7-5-1776.
- 44 Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 401, f. 176, 20-8-1784: Hendrik Hovij en Hillegonda van der Poorten, zijn zwager en schoonzuster, transportereren zeventien aandelen Berbice van 2000 gulden ieder aan Jan Messchert van Vollenhoven. Deze aandelen vermeldt hij in zijn rekest (autograaf) van 18-1-1797 aan het Comité tot de Zaken der Koloniën van de Bataafse Republiek in Amerika en op de kust van Guinea, waarin hij verzoekt ze te mogen overdragen aan Mr. Hendrik Gildemeester: Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 48, f. 482. Hij droeg ze inderdaad 21-7-1797 over aan Gildemeester: SvB, inv.nr. 402, f. 26.
- 45 SAA, 5075/14446, akte 188, notaris Wessel van Kleef, 9-4-1764: Anna Scheltes, weduwe van Abraham van Hoboken, en Frans Gerard Eijsingh machtigen Benedictus van Rijs schipper op Suriname om in hun naam en voor hun rekening in Suriname een of twee plantages te kopen en die op naam te laten stellen van beide comparanten ieder voor de helft. Zij stellen tot directeur van de eerste gekochte plantage aan Samuël Fellman wonend te Suriname, en zij machtigen Benedictus van Rijs naar eigen goeddunken iemand tot directeur van de tweede plantage aan te stellen. Anna Scheltes, dochter van Jacob Scheltes en Marritje Jans Alders (aandeelhoudster van de Sociëteit van Berbice), werd 2-12-1743 gedoopt in Bij 't Lam & de Toren. Zij was rederes en boekhoudster van schepen op Suriname: 5075/12227, akte 350, notaris Jan Rijpland, 14-7-1762.
- 46 Gedoopt 17-2-1754 in Bij 't Lam & de Toren. Hij kocht de plantage Het Land van Kanaän, vandoord genaamd Wijburg, voor 33.000 gulden van François Sejourné: SAA, 5075/14314, akte 435, notaris Pieter de Wilde, 10-8-1768. Hij was bovendien voor een vierde part mede-eigenaar van de Surinaamse plantages Beekhuizen en Maagdenburg, en voor de helft in 'de verbetering van' de plantage De Goede Vrede: 5075/14315, akte 617, notaris Pieter de Wilde, 11-11-1768. Voor de helft was hij eigenaar van de Surinaamse plantage La Jalousie: 5075/15238, akte 830, notaris Nathanael Wilthuijzen, 11-7-1771. In 1771 ging hij failliet: SAA, toegang 5072 (Archief van de Commissarissen van de Desolate Boedelkamer), inv.nr. (hierna 5072/) 773, stuk 7 en SAA 5072/939 en 952.

'Goudkustslaven'.⁴⁷ Slavenhandel gold nog steeds als een fatsoenlijke nering. Van 1765 tot en met 1769 brachten alweer negen slavenschepen 1872 Afrikanen aan in Berbice (bijlage III, 27-35). In 1776 telden de dan 104 particuliere plantagewerkkampen in Berbice 5582 slaafgemaakten en de dan zes Sociëteitsplantagewerkkampen bijna 800 slaafgemaakten.⁴⁸

Slaventransporten naar Berbice, 1721-1786

De menonwaardige omstandigheden in de werkkampen van Berbice leidden tot hoge sterftcijfers. Slechts een constante stroom van nieuwe gevangenen uit West-Afrika kon de zwarte bevolking op peil houden en laten groeien. Voor dat doel was het – platweg gezegd – voordeliger om te kopen dan te fokken, dat wil zeggen dat het goedkoper was sterke zwarten te kopen en die af te beulen dan hun kinderen te voeden tot ze konden werken.⁴⁹ Daarom werden al sinds de zeventiende eeuw de slaafgemaakten opgekocht in de verhouding van een derde vrouwen tot twee derde mannen.

Alleen al op basis van de slavenhaalcontracten die de Sociëteit van Berbice en Amsterdamse eigenaren van Berbice-plantages bij Amsterdamse notarissen afsloten, zijn van 1721 tot 1763 bijna 6500 slaafgemaakten uit West-Afrika in Berbice aangebracht, en van 1721 tot en met 1786 in totaal 11.000 à 12.000.⁵⁰ In de meeste gevallen is het aantal reëel geleverden niet bekend, zodat het totaal slechts bij benadering is aan te geven. Bijlage III laat zien welke 50 slavenschepen hiervoor in Amsterdam zijn gecontracteerd (kol. 1), onder welke kapitein (kol. 2), met welke slavenhandelaar het contract gesloten werd (kol. 3), de datum van het contract (kol. 4), de vindplaats daarvan in het Stadsarchief Amsterdam of het Nationaal Archief (kol. 9), het aantal slaafgemaakten dat besteld werd door de Sociëteitsdirectie of in Amsterdam wonende particuliere plantage-eigenaren (kol. 6), de plaats in West-Afrika waaruit ze gehaald moesten worden (kol. 5), en de prijs per slaafgemaakte (kol. 7). Acht van de genoemde slaventransporten komen niet voor (zie kol. 8) in de Trans-Atlantic

47 SAA, 5075/12390, akte 155, notaris Cornelis van Homrigh, 19-3-1770: wisselprotest. De wissel dateerde van 30-8-1769.

48 Luzac, *Aan de Hoog Moogende Heeren*, 46 (de slaafgemaakten) en 60 (de particuliere plantages).

49 Spruit, R, *Zout en slaven. De geschiedenis van de Westindische Compagnie* (Houten, 1988), 61-62.

50 Incorrect vijf slavenschepen tussen 1731 en 1738 naar Berbice die 1.473 slaven afleverden in: Heijer, H. den, *Goud, ivoor en slaven. Scheepvaart en handel van de Tweede Westindische Compagnie op Afrika, 1674-1740* (Zutphen, 1997), 350-352, in plaats van mijn zeven slavenschepen (bijlage III, 3-9) die 1.973 slaven afleverden.

Slave Trade Database (TSTD), een online databank die het resultaat is van vele jaren internationaal historisch onderzoek naar slavenschepen.⁵¹ Aanvullingen uit het Nationaal Archief betreffen soms het aantal reëel geleverden (III, 1-2, 5-9, 12, 14, 22) en de gevallen waarin het contract uitliep op wanprestatie, doordat de levering niet werd nagekomen (III, 34 en 40) of Angolese in plaats van de gewenste Guineese slaafgemaakten werden geleverd (III, 42).

Van 1721 tot en met 1738 werden er nog slavenhaalcontracten met de WIC gesloten (nrs. 1-5 en 8-9). Daarna had het reeds zieltogende WIC-monopolie op de slavenhandel definitief afgedaan en moest de WIC die voortaan aan particulieren overlaten.⁵² Dit waren vooral Zeeuwse rederijen (III, 6-7, 10-17, 21-22, 24, 28-35, 38, 41-43, 45-48), maar ook Amsterdamse (bijlage III, nrs. 18-20, 23, 25-26, 49-50) en één Rotterdamse (III, 27, 29, 36-37, 39-40, 44).⁵³ Die in Zeeland en Rotterdam gevestigde rederijen gaven aan hun Amsterdamse vertegenwoordigers de nodige volmachten om namens hen de contracten af te sluiten.⁵⁴ Met hen heeft de directie van de Sociëteit van Berbice 33 contracten gesloten om in totaal 4510 slaafgemaakten uit West-Afrika te laten halen (III, 1-10, 12, 18-20, 22-23, 25-33, 35, 42-47, 49). Bij zestien contracten hiervan uit de periode 1736-1759 (III, 6-10 en 12-20, 22-23) voor in totaal 2900 slaafgemaakten was Jacob Alewijn Ghijzen mededirecteur. Bij de twee eerste contracten uit 1721 en 1723 (III, 1-2) voor in totaal 800 slaafgemaakten zat George Bruyn in de directie. Zo ondertekende hij samen met Pieter Schuurman, conform de commissie die zij daarvoor eind november 1722 van de directievergadering hadden gekregen, in juni 1723 persoonlijk het contract met de WIC voor 250 à 300 slaafgemaakten, te halen uit Ardra (nu in Benin) met het schip Leusden (III, 2).⁵⁵ Zij konden tevreden zijn over het resultaat: in mei 1724 werden met dit schip 314 slaafgemaakten in Berbice aangevoerd.

51 Zie <https://www.slavevoyages.org/voyage/database>. In de vijftien gevallen waarin de TSTD de materiële vindplaats van het contract noemt, is deze in de laatste kolom van bijlage III vetgedrukt. Vijf schepen (nrs. 2-5 en 8) worden ook vermeld in Balai, L. *Geschiedenis van de Amsterdamse slavenhandel* (Zutphen, 2013), 161. Zes schepen (nrs. 14, 18-20, 25-26) ook in Negrón, R. en J. den Oudsten, *De grootste slavenhandelaren van Amsterdam. Over Jochem Matthijs en Coenraad Smitt* (Amsterdam, 2022), 248, 250-251.

52 Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 335-336.

53 Voor de totale slavenhandel door deze Rotterdamse rederij, zie Groot-Teunissen, I. de, 'Herman van Coopstad en Isaac Jacobus Rochussen. Twee Rotterdamse slavenhandelaren in de achttiende eeuw', in: *Rotterdams Jaarboekje* (2005), 171-201.

54 Dit waren de Amsterdamse kooplieden Jacob Fruijt (III, 6), Jacob Sappius (III, 7), Jacob Sappius & Zoon (III, 10-11), Nicolaas de Mortier (III, 12-13), Nicolaas Tonis (III, 14), Sappius & Dibbetz (III, 15-17), Hendrik de Haan (III, 21-22, 24), Christiaan Cruys & Zoon (III, 28, 30-35, 38, 41-42), Jan Vinzent Pool (III, 43), Lodewijk Groen (III, 27, 29, 36-37, 39-40, 44), Nicolaas Jan van Bagge (III, 45-48).

55 Lambour, 'Doopsgezinden in de slavernij-economie', 192.

Door de Gouverneur werden ze verdeeld over de particuliere en Sociëtsplantages, zoals hij ook deed met de aangevoerde tot slaaf gemaakten vermeld in bijlage III, 1, 3-10, 12. Amsterdamse particuliere eigenaren van plantagewerkkampen in Berbice hebben met toestemming van de directie vooral zelf gezamenlijke slavenhaalcontracten gesloten (III, 11, 13, 21-30, 32-50); soms bestelden zij samen met de directie in een en hetzelfde contract de voor beide partijen nodige slaafgemaakten (III, 14-17).

De TSTD noemt nog zestien andere slavenschepen die Berbice aandeden voordat de kolonie in 1796 aan Engeland werd overgedragen.⁵⁶ Die zijn niet georganiseerd door de Sociëtsdirectie, maar door particulieren. De contracten hiervoor zijn niet bij Amsterdamse notarissen gevonden. Deze zestien transporten zouden de slavenaanvoer naar Berbice kunnen brengen op het door Emmer genoemde totaal van 15.000.⁵⁷

Op weg naar het einde

Nog in 1789 deed het voor de Staten van Holland en West-Friesland niet terzake dat in het buitenland reeds de opvatting veld won dat de 'negerhandel' strijdig was met 'de regten der menschelykheid'. In hun resolutie 'tendeerende tot encouragement en verbetering van den slavenhandel' stelden zij dat 'negerslaven' nu eenmaal onmisbaar waren voor het werk op de plantages, 'terwijl men moet hoopen, wenschen en verwagten, dat de Nederlandsche colonisten, niet alleen door heylzaame wetten maar ook door den christelyken geest van menschlievendheid aangespoord, den staat en conditie hunner slaven zodanig zullen maaken dat de dienstbaarheid onder goede meesters in America voor deze menschen te praefereeren is boven de elendige vryheid in Africa'.⁵⁸ Na de Bataafse Revolutie werd het bestuur van de kolonie opgedragen aan het in Den Haag gevestigde Bataafse Comité tot de Zaken van de Koloniën op de kust van Guinea en in Amerika. Nadat de soevereiniteit over Berbice in 1796 aan Engeland was overgedragen, herleefde de Amsterdamse directie en bleef alles in de kolonie op de oude voet doorgaan.

56 TSTD nrs. 10392, 10423, 10444, 10456, 10542, 10597, 10739, 10752, 10928, 10938, 11046, 11063, 11154, 11835, 11979 en 33816. Bovendien deden slavenschepen die door de Sociëteit van Suriname gecontracteerd waren, na aflevering van slaafgemaakten in Suriname, soms Berbice aan om een overschot aan de Gouverneur van Berbice te verkopen, die daarvoor toestemming had van de Directie in Amsterdam: Nationaal Archief, SvB, inv.nr. 14, f. 507, 8-5-1741 (50 à 70 slaafgemaakten uit het schip Lammerenburg, zie ook TSTD 10798).

57 Emmer, P.C., *De Nederlandse slavenhandel 1500-1850* (Amsterdam, 2003), 65.

58 SAA, toegang 231 (Archief van de Eigenaren van het Huis Marquette), inv.nr. 302L (gedigitaliseerd exemplaar van deze resolutie d.d. 15-9-1789), 2-3.

In de negentiende eeuw viel echter niet meer te ontkennen dat slaafgemaakten mensen waren, met verstand en gevoel, en verbood het ene na het andere land de slavenhandel, zoals Engeland in 1807. In het door Nederland in 1815 met Engeland gesloten verdrag kreeg de directie de nog vier in bedrijf zijnde Sociëteitsplantages met slaafgemaakten terug. In 1821 slaagde de directie erin die te verkopen en kregen de participanten van de Sociëteit voor hun aandelen in drie termijnen 750 gulden uitbetaald. Het kantoor in Amsterdam werd gesloten, maar pas in 1848, toen alle geldelijke eisen waren verjaard, werd de Sociëteit opgeheven.⁵⁹ Intussen was Berbice in 1831 met Demerara en Essequibo verenigd tot Brits-Guyana en was in 1834 in de Engelse koloniën de slavernij afgeschaft. In 1966 werd Guyana, vijf keer zo groot als Nederland, onafhankelijk.

Besluit

Drie bijlagen completeren dit overzicht van Amsterdamse doopsgezinde aandeelhouders van de Sociëteit van Berbice (bijlage I). Hierin waren zij duidelijk oververtegenwoordigd. Zij vormden in de jaren 1722-1772 gemiddeld 10 percent van alle aandeelhouders, terwijl hun aandeel in de bevolking van Amsterdam 2 à 3 percent bedroeg. Zij hebben tweemaal een doopsgezinde directeur kunnen kiezen (bijlage II) en waren allen mede verantwoordelijk voor de slavenhandel op Berbice (bijlage III).

Aan de hand van Willem Bus als voorbeeld zagen we dat voor het beheer van de particuliere werkkampen een witte directeur naar Berbice werd gezonden, om het vuile werk van slavendrijver op te knappen. Op Sociëteitsplantages werd daarvoor ook wel een witte 'negerofficier' aangesteld. In het perverse slavernijsysteem kon ook een slaafgemaakte zelf doorstromen naar de status van slavendrijver, in plantage-inventarissen 'bomba' genoemd, mits hij overwicht op zijn lotgenoten had en vooral zo beresterk was dat hij erin slaagde de eerste jaren te overleven. Op koffieplantages was het sterftcijfer van slaafgemaakten 36 percent in een periode van zes jaar.⁶⁰ Ondanks hun bevoorrechte positie sloot een groot aantal bomba's zich in 1763 bij de opstandelingen aan.

In Nederland lieten de plantage-eigenaren en aandeelhouders van de Sociëteit van Berbice de terreur waarmee de slavernij in stand werd gehouden liever niet tot zich doordringen, waarbij godsdienst als het nodige opium werkte. "Was er niet

⁵⁹ Flis-Ruseler, *Inleiding op de Inventaris*, 11.

⁶⁰ Luzac, *Aan de Hoog Moogende Heeren*, 63.

een God die alles ziet en alle kwaad bestraft?⁶¹ Onthullend is ook hoe de in Leiden wonende niet-doopsgezinde Daniel van Eijs (1688-1739), eigenaar van vier Berbice-plantagewerkkampen, erover dacht. In een brief aan één van zijn directeuren maakt hij onderscheid tussen ‘mensche en slaven’.⁶² Wie gelooft dat de in bijlage I genoemde doopsgezinden niet hetzelfde geruststellende vooroordeel zullen hebben gehad, moet wel heel erg naïef zijn.

61 Kars, *Bloed in de rivier*, 131. Dit hield de Gouverneur van Berbice nota bene de opstandelingen voor om hen van wreedheden te weerhouden.

62 Citaat uit een van de 1300 brieven van Daniel van Eijs die S. Ramackers heeft onderzocht voor de Universiteit van Leiden en Museum De Lakenhal, op: <https://www.lakenhal.nl/nl/verhaal/de-plantages-van-lakenhandelaar-daniel-van-eijs> (website van Museum De Lakenhal, geraadpleegd 12-3-2024).

BIJLAGE I

Amsterdamse doopsgezinde mede-eigenaren van de Sociëteitsplantages in volgorde van verwerving van hun aandelen van de Sociëteit van Berbice, vermeld achter het =teken⁶³

Tussen vierkante haken staat hun periode als diaken.

George Bruyn (1681/2-1723) = 10 (1720-22), 20 (1722-†)
Jan Calkoen Gerritsz (1682-1743) = 10 (1720-†)
Ijsbrand Bruyn II (1654-1738) [L&T 1702-07; 1716-19] = 10 (1721-†)
Govert Looten (1668-1727) [L&T 1713-18; 1724, 1726-†] = 5 (1721-†)
Jan van Vollenhoven III (1669/70-1725) [L&T 1718-23] = 10 (1721-†)
Leonard de Vogel (1674-1724) = 10 (1721), 5 (1722-24)
Joachim van Gent (1682/3-1743) = 7 (1721-30), 20 (1731-1735)
Jacob van Oosterwijk (1683-1743) = 10 (1721-36), 15 (1737-39), 10 (1740), 15 (1743-†)
Abraham Bruyn (1693-1777) = 10 (1721-1723)
Levina Bruyn (1712-1761) als mede-erfgename van George Bruyn = 10 (1724-37)
Cornelia Calkoen (1684-1727) = 1/3 part in een partij van 10 aandelen (1726-†)
Willem Calkoen (1705-1739) = 1/3 part in een partij van 10 aandelen (1726-†)
Maria Palm (†1744), weduwe van Jan van Vollenhoven III = 10 (1726 [formeel 1735]-†)
Johanna van Hoek (1679-1757), weduwe van Leonard de Vogel = 5 (1727-†)
Marritje Jans Alders (1682/3-1743), wed. van Jacob Scheltes = 21 (1729-35), 5 (1735-36)
Dirck van Lennep (1693-1755) [L&T 1725-29] = 29 (1731-32)
Willem Bus (1684-1757) = 20 (1731-35), 10 (1735-1738), 20 (1738-†)
Jacob Alewijn Ghijzen jr. (1696-1760) [L&T 1733-38; 1744-49] = 10 (1731-41), 16 (1741-42), 10 (1742-†)
Christina van de Rijk (1685-1740), weduwe en erfgename van Nicolaas Blaupot = 20 (1732-†)
François Straalman (1678-1754) = 19 (1732), 30 (1733), 10 (1735-36)
Abraham Straalman (1698-1759) [L&T 1739-45, 1756-†] = wisselend 7 à 15 (1735-†)
Abraham Vorsterman Jacobsz (1713-1781) [L&T 1744-48] = 10 (1736-†)
Maria van Geleyn (1677/8-1748), weduwe van Jan Teyler Jacobsz = 5 (1739-†)
Roeland van Leuve (1691-1757) = wisselend, minder dan 10 (1740-48)

63 Bronnen: transportregisters van Berbice-aandelen, boedelinventarissen en testamenten. Niet meegerekend is wie korter dan een jaar aandelen bezat. Van Jacoba van Lennep (1724-1789), Jan Doekes (ca. 1710-1793) en Hester van Lennep (1757-1831) is de duur van het bezit niet bekend, wat is aangegeven met een vraagteken. Aernout van Lennep (1718-1791), die met twee aandelen voorkomt in Lambour, 'Doopsgezinden in de slavernij-economie', 201, is uit de lijst geschrapt, omdat met zijn naam in het Berbice-archief blijkt te zijn bedoeld Aernoud David van Lennep (1728-1795). Ook Jacob Verbeek is geschrapt, omdat een zekere Hendrik Verbeek als enige zoon zijn aandelen erfde, waardoor niet de doopsgezinde Jacob Verbeek met deze veel voorkomende naam bedoeld kan zijn. David van Mollem (1670-1746), hoofdparticipat met tien aandelen, wordt in de literatuur ten onrechte doopsgezind genoemd. Hij is 5-10-1670 gereformeerd gedoopt te Utrecht (Domkerk): Het Utrechts Archief, toegang 711, inv.nr. 6, p. 261. Een doopsgezinde doop van hem is noch in Utrecht noch in Amsterdam bekend. Doopsgezind gedoopt waren alleen zijn vrouw Jacoba van Oosterwijk (1671-1727) en hun twee dochters Jacoba en Levina. Zijn dochters erfden zijn aandelen niet, want hij verkocht ze in 1736.

Jacoba Elisabeth van Gelder (1686-1755), weduwe van David Mattheus de Neufville = 10 (1743-†)
 David Leeuw van Lennep (1683-1745) [L&T 1727-32] = 10 (1744-†)
 Dirk van Oosterwijk (1714-1756) = 5 (1744-54)
 Juliana van Oosterwijk (1719-1769) = 5 (1744-62)
 Georgina Josina van Oosterwijk (1721-76), vrouw van Jan Bruyn Abrahamsz = 5 (1744-64)
 Hester Barnaart (1695-1773), wed. van David Leeuw van Lennep = 10 (1745-47), 2 (1748-73)
 Jan van Eik (±1690-1760) = 5 (1745-47), 10 (1748-56), 19 (1757-†)
 Engeltje van Vollenhoven (1704-1759), vrouw van Jacob Roeters = 5 (1746-†)
 Jan van Vollenhoven IV (1703-1787) = 5 (1746-†)
 Hester van Lennep (1730-1765), vrouw van Jacob de Haan = 2 (1747-†)
 Aernout David van Lennep (1728-1795) [L&T 1761-67] = 2 (1747-78), 4 (1778-†)
 Willem van Oosterwijk (1718-1771) [L&T 1748-53] = 5 (1747-49)
 Anna Bruyn Georgesdr (1722-1757) = 10 (1747-†)
 Jacoba van Lennep (1724-1789), vrouw van Daniel Bierens = 3 (1747-52) 3 (1778-1789?)
 Daniël Bierens (1726-1797) [L&T 1787-92] = 2 (1750-na 1.4.1772)
 Jan Bruyn Abrahamsz (1719-1769) [L&T 1748-54] = 5 (1756-58)
 Maria de Neufville (1709-1760), weduwe van Abraham Verhamme III = 4 (1758-†)
 Mattheus David de Neufville (1711-1764) = 3 (1758-62), 5 (1762-†)
 Jacob de Neufville (1714-1773) = 3 (1758-59), 5 (1760-†)
 Catharina Susanna Straalman (1752-1768) als erfgename van Abraham Straalman = 10 (1759-†)
 Jan van Vollenhoven V (1730-1783) [L&T 1763-67, 1778-82] = 10 (1761-†)
 Gerrit Blaauw (1708-1775) = 3 (18.6.1763-na 1.4.1772)
 Daniel Beck (1721-1776) [L&T 1767-72] = 3 (1764-67)
 Wyna van Lennep (1714-1772), weduwe van Mattheus David de Neufville = 7 (1764-†)
 Susanna van Lennep (1725-1769), weduwe van Abraham Straalman jr. = 10 (1768-†)
 Catharina van Lennep (1726-1793), vrouw van Leonard Thomas de Vogel = 10 (1769-†)
 Willem Straalman (1723-1799) = minder dan 10 (na 1772-na 3.5.1781)
 Jacob Feitama (1726-1797) [L&T 1761-66] = 10 (na 1772-1794)
 David Mattheus van Gelder de Neufville (1751-1814) = 2 (1775-81 en 1787-91)
 Jan Doekes (±1710-1793) = onbekend aantal (1782-?)
 Maria Feitama (1733-1793), laatst weduwe van Jan van Vollenhoven V = 10 (1784-†)
 Jan Messchert van Vollenhoven (1748-1814) [L&T 1777-82] = 17 (1784-97)
 Hester van Lennep (1757-1831), vrouw van Jan Willink (1751-1826) = 4 (1796-1821?)

BIJLAGE II

*Directeuren van de Sociëteit van Berbice, 1720-1816,
in volgorde van het jaar van benoeming*

- 1720 Nicolaas van Hoorn (1669-1729)
- 1720 Pieter Schuurman (?-1729)
- 1720 George Bruyn (1682-1723), directeur Levantse Handel, directeur Oosterse Handel, regent Oude Mannen- en Vrouwenhuis
- 1720 Dirk van der Meer (1686-1738), regent (Elias, *De vroedschap*: 783-785)
- 1720 Jean Lucas Pels, heer van Hogelanden, (1688-1741), regent (Elias, *De vroedschap*: 814)
- 1720 Jacob Voordaagh (?-1742), directeur Levantse Handel, regent schouwborg, regent Oude Mannen- en Vrouwenhuis, partieel eigenaar van Berbice-plantages
- 1720 Mr. Diderik van Buren (1684-1756), geen directeur meer in 1749, regent (Elias, *De vroedschap*: 729)
- 1723 Mr. Willem Buys (1661-1749), afgetreden 1726, pensionaris (Elias, *De vroedschap*: 718)
- 1729 Hendrik van Hoorn (1671-1744), directeur Levantse Handel
- 1730 Mr. Jacob de la Bassecour (1664-1748), pensionaris (Elias, *De vroedschap*: 771-772)
- 1730 Elias van Valenciijn (1693-1738)
- 1735 Philips van der Ghiessen, heer van Schotervlieland (1684-1757), regent (Elias, *De vroedschap*: 735)
- 1736 Jacob Alewijn Ghijzen (1696-1760), hoofdparticipant VOC (1749-†), directeur Oosterse Handel.
- 1736 Mr. Abraham Buys (1699-1770), geen directeur meer in 1749, pensionaris. (Elias, *De vroedschap*: 719)
- 1738 Mr. Salomon Dedel (1711-1774), regent (Elias, *De vroedschap*: 827)
- 1738 Mattheus Boendermaker (1712-1772), regent (Elias, *De vroedschap*: 593-594)
- 1738 Jacob Boulé (1706-1751), eigenaar van Berbice-plantages en voormalige planter
- 1738 Joost van Eibergen (1685-1758)
- 1738 Mr. Nicolaas Hendrik van Hoorn (1698-1768)
- 1738 Josua van Ouderkerck (Leiden 1705-1781 A'dam), geen directeur meer in 1749, partieel eigenaar van Berbice-plantages
- 1742 René David de Gennes (Vitré 1690-1756 A'dam), eigenaar van Berbice-plantages en voormalige planter
- 1747 Mr. Ernst Graafland (1715-1774), tot 1769, pensionaris (Elias, *De vroedschap*: 528)
- 1752 Mr. Arnoldus Elias (1695-1762), contra-boekhouder Wisselbank (Elias, *De vroedschap*: 651-652)
- 1757 Mr. Daniel Deutz (1714-1775), regent: (Elias, *De vroedschap*: II, 836)
- 1758 Cornelis van Roijen (Leiden 1710-1767 A'dam), directeur Levantse Handel, directeur Oosterse Handel, regent Burgerweeshuis
- 1760 Christiaan van Tarelink (1726-1797), directeur Levantse Handel, directeur Oosterse Handel, weesmeester
- 1768 Jean Etienne Fizeaux (1707-1780), eigenaar Berbice-plantages
- 1768 Cornelis Hartsinck (1730-1778), directeur Levantse Handel, kerkmeester (Elias, *De vroedschap*: 911)
- 1769 Johan Carel van Notten (1735-1781), directeur Levantse Handel, regent (Elias, *De vroedschap*: 915)
- 1769 Carel Wouter Visscher (1734-1802), pensionaris
- 1772 Jan van Marselis jr. (1731-1792), directeur Levantse Handel, regent (Elias, *De vroedschap*: 874)
- 1772 Quirijn Wilhelm van Hoorn (1730-1797), regent (Elias, *De vroedschap*: 333-334)
- 1780 Etienne Jean Fizeaux (1735-1816), eigenaar van Berbice-plantages
- 1781 Mr. Daniel Hooft jr. (1753-1828), regent (Elias, *De vroedschap*: 987)
- 1786 Mr. Christiaan Everhard Vaillant (1746-1829), regent (Elias, *De vroedschap*: 1011)
- 1788 Mr. Daniel Adriaan Meerman van der Goes (1748-1805), pensionaris
- 1793 Mr. Hendrik Gildemeester (1759-1823), directeur Levantse Handel
- 1816 Gasper Jan Westrik (1772-1825), secretaris van de Kamer van Koophandel
- 1816 Mr. Christiaan Joannes Vaillant (1780-1848), lid van de Raad

BIJLAGE III

Amsterdamse slavenhaalcontracten voor Berbice, 1721-1786

	Naam schip voor Berbice	Naam kapitein	Rederij / contractant van de Directie	Datum contract / vertrek schip	Plaats van inkoop slaafge- maakten	Besteld door de Directie / planters	Stukprijs in gul- dens	TSTD: ID nr.	SAA, toeg. nr. 5075, inv. nr., [p.] / akte nr.	
1	Vrijheid	Christof- fel Buttel	WIC, kamer Amsterdam	17-1-1721 / 19-2-1721	Ardra	450-500 / geen	250	10344	verloren, kopie akte in Nat. Archief	
			Nat. Archief, 1.05.05 / 31, p. 96-105: kopie contract, notaris Leonard Noblet, 17-1-1721							
			Nat. Archief, 1.05.05 / 31, p. 132: geleverd 386 slaafgemaakten op 31-1-1722							
2	Leusden	Pieter Ras	WIC, kamer Amsterdam	15, 17- 6-1723 / 20-8-1723	Ardra	250-300 / geen	250	10214	7381, p. 666- 669 (brand- schade)	
			Nat. Archief, 1.05.05 / 31, p. 136-143: kopie contract, notaris Leonard Noblet, 15/17-6-1723							
			Nat. Archief, 1.05.05 / 31, p. 151: geleverd 314 slaafgemaakten op 13-5-1724							
3	Duinvlief	Simon Ovens	WIC, kamer Amsterdam	27-11- 1730 en 9-4-1731 / 10-6-1731	Elmina	300 / geen	250	10113	verloren, ko- pieën in Nat. Archief en Hartsinck	
			Nat. Archief, 1.05.05 / 31, p. 183 en 198: kopieën beide contracten, notaris Leonard Noblet, gepubliceerd in Hartsinck, <i>Beschryving van Guiana</i> , p. 332-338							
4	Vrouw Maria	Christi- aan Veltz	WIC, kamer Amsterdam	1-7 / 16- 12-1733	Elmina	150 / geen	250	10224	kopie akte in Nat. Archief	
			Nat. Archief, 1.05.05 / 31, p. 254-258: kopie contract, notaris Leonard Noblet, 1-7-1733							
5	Duinvlief	Claas J. Leek / Daniel Berg	WIC, kamer Amsterdam	1-3-1735 / 21-3-1735	Elmina	300 / geen	250	10115	7402, p. 456 (brandscha- de)	
			Nat. Archief, 1.05.05 / 31, p. 380-385: kopie contract, notaris Leonard Noblet, 1-3-1735 Nat. Archief, 1.05.01.02 / 33, p. 246: geleverd 304 slaafgemaakten op 2-12-1735							
6	Hoop	Josua van der Doos	Adriaan de Bree Michielsz, Vlissingen	30-3-1736 / 26-7- 1736	van Kaap Lahou t.m. Appa	300 / geen	250	geen	8738 / 732	
			Nat. Archief, 1.05.05 / 33, p. 246: geleverd 241 op '2-2-1736' [= 2-2-1737]							
7	Jonge Pedro	Jacob Vallé	Kakelaar, Parker & Steenhart, Middelburg	18-5-1736 / 6-9-1736	van Kaap Lahou t.m. Appa	200 / geen	250	10761	8740 / 1156	
			Nat. Archief, 1.05.05 / 33, p. 246: geleverd 281 op 13-7-1737							
8	Duinvlief	Lod. Lode- wijksz / C. Walra- ven	WIC, kamer Amsterdam	17, 19-9- 1736 / 18- 12-1736	Elmina	300 / geen	250	10116	7405 / 641 (brandscha- de)	
			Nat. Archief, 1.05.05 / 33, p. 246: geleverd 301 op 9-9-1737							
			Nat. Archief, 1.05.05 / 31, p. 586-589: kopie contract, notaris Leonard Noblet, 17/19-9-1736							

	Naam schip voor Berbice	Naam kapitein	Rederij / contractant van de Directie	Datum contract / vertrek schip	Plaats van inkoop slaafge- maakten	Besteld door de Directie / planters	Stukprijs in gul- dens	TSTD: ID nr.	SAA, toeg. nr. 5075, inv. nr., [p.] / akte nr.
9	Jonge Daniel	Adriaan Swaan	WIC, kamer Amsterdam	7-11-1737 / 22-3-1738	Elmina	350 / geen	250	10204	kopie akte in Nat. Archief
				Nat. Archief, 1.05.05 / 33, p. 246: geleverd 337 op 9-1-1739					
				Nat. Archief, 1.05.05 / 32, p. 141-144: kopie contract, notaris Leonard Noblet, 7-11-1737					
10	Jonge Pedro	Jacob Vallé	I. Parker, M. Spoors & A. Kakelaar, Middelburg	8-12-1739 / 18-5- 1740	van Kaap Lahou t.m. Appa	208 / geen	250	10762	8782 / 1030
				Nat. Archief, 1.05.05 / 32, p. 609A: verklaring Jacob Vallé, 6-2-1741					
11	Genove- va Maria	Jacob Kluijters	Parker, Steenhart, Van Hier- schot, Mid- delburg	15-12- 1739 / 7-3-1740	van Kaap Lahou t.m. Appa	geen / 201	250	10598	9147 / 1060 9148 / 40
12	Jonge Pedro	Jacob Vallé †, Jan Connel	Parker, Spoors & Kakelaar, Middelburg	20-11- 1741 / 8-2-1742	van Kaap Lahou t.m. Appa	140, later 190 / geen	250	10763	8794 / 656 9159 / 882
				Nat. Archief, 1.05.05 / 15, p. 20: nader contract om geen 140 maar 190 te ontvangen					
				Nat. Archief, 1.05.05 / 33, p. 246: geleverd 168 slaafgemaakten op 23-1-1743					
13	Esse- queebse Vriend- schap	Mathys Park	Isaac Parker & Willem Tetterode, Middelburg	19-11-1743 / 6-2-1744	van Kaap Lahou t.m. Appa	50 à 60 / ca. 200	260	10558	9631 / 150 9179 / 284
14	Lamme- renburg	Jan Jansen	Abraham Kroef, Vlis- singen	4-12-1745 e.v. / 12-2- 1746	van Kaap Monte t.m. Axim	51 / 174	250 m 240 v	geen	11752 / 304
				Nat. Archief, 1.05.05 / 15, p. 488: door de grote sterfte op het schip zijn er minder geleverd					
15	Rams- burg	Michiel Bruijn	Bartholo- meus van de Capelle, Middelburg	5-3-1749 / ?	Kust van Guinea	102 / 99	270	geen	11759 / 120 12804 / 37
16	Middel- burgs Welvaren	Job Ger- ritsen	Johan de Munck Jansz, Mid- delburg	24-4-1749 e.v. / 1749	Kust van Guinea	60 / 189	270	10868	11760 / 313 12178 / 273
17	Grana- dier	Jan van Kerkho- ven	MCC, Mid- delburg	14-12- 1750 / 3-1-1751	Kust van Guinea	45 / 201	270	10621	11762 / 317
18	Jonge Jan Nicolaas	Chris- tiaan Albrecht Amstel	Gebr. St. Martin & Angely, Am- sterdam	14-6-1753 / 7-9-1753	van Kaap Lahou t.m. Appa	60 / 180	300	geen	10690 / 22 wissel: 11367B / 88
19	Jonge Jan Nicolaas	C.A.Am- stel† / Pieter H. Backer	Gebr. St. Martin & Angely, Am- sterdam	4-5-1756 / 31-10-1755	van Kaap Lahou t.m. Appa	60 / 180 - / 9 à	315 285	11813 wissel:	10692 / 20 12830 / 469 12830 / 479 11367B / 88

Naam schip voor Berbice	Naam kapitein	Rederij / contractant van de Directie	Datum contract / vertrek schip	Plaats van inkoop slaafge- maakten	Besteld door de Directie / planters	Stukprijs in gul- dens	TSTD: ID nr.	SAA, toeg. nr. 5075, inv. nr., [p.] / akte nr.	
20	Ouder- kerk	Pieter van der Parre† / Olaus Dahl- boom	Willem Beth, Amsterdam / Lambert Jacob van Tets, direc- teur-gene- raal WIC	29-7-1757 en 11-8-1757 / 17-9-1757 en 4-9-1757	Kust van Guinea	100 / niet bekend	315	10923	13550 / 390
									13550 / 410
									13550 / 411
Zie ook Nat. Archief, 1.05.05/17, p. 117									
Aantallen 133 / 500 à 600 genoemd in:									
Uit dit schip zijn in Berbice 389 slaafgemaakten verkocht.									
21	Vlissingen	Pieter Stap	Adriaan Kroef, Vlis- singen	26-9-1757 / 13-7-1757	Kust van Guinea	geen / 261	300	11093	10484 / 1845
22	Vlissingen	Pieter Stap	Adriaan Kroef, Vlis- singen	5, 6-6- 1759 / 20-5-1759	Kust van Guinea	50 / 229	300	11094	10503 / 1018 10503 / 1030
Directie nam er 34 af: Nat. Archief, 1.05.05/17, p. 479									
23	Guinees Vrienden	Pieter Wijk- man† / Jasper Visser	Pieter Volk- mar, Amster- dam	16, 25-10- 1759 / ? 14-4-1761	Kust van Guinea	42 / 228	300	geen	10507 / 1923
									10507 / 2000
Wijkman †, Visser aangesteld. Ingeladen ca. 370 slaafgemaakten; slecht verzorgd.									
attestatie: 1162 / 354									
24	Magdale- na Maria	Pieter de Klerck	Jan de Zitter & Zonen, Vlissingen	4-7-1760 / 8-1-1761	Kust van Guinea	geen / 252	300	10806	10516 / 1215
25	Guinees Welvaren	Jan Bruijn	Pieter Volk- mar, Amster- dam	25-6 en 2-7-1761 / ?	Kust van Guinea	45 / 181	300	geen	10522 / 759 10523 / 792
26	Guinees Welvaren	Jan Bruijn	Pieter Volk- mar, Amster- dam	29-10- en 24-11-1762 / dec. 1762	Kust van Guinea	60 / 124	400	geen	10530 / 1300 10531 / 1462 10531 / 1475
27	Publicola	Jacob van Bell	Coopstad & Rochussen, Rotterdam	23, 29-11- 1765 / ?	Kust van Guinea	60 / 240	380	10969	10554 / 1413 10554 / 1435 12866 / 613
28	Gulden Vrijheid	Dirk Riethof	Van der Moysse & Van der Woordt, Vlissingen	13, 18-12- 1765 / 17-4-1765	Angola	60 / 141	380	10651	10554 / 1506 10554 / 1517
29	Drie Gebroe- ders	Jochem Krull	Coopstad & Rochussen, Rotterdam	8-10 en 29-12- 1766 / 15- 10-1766	Kust van Guinea	30 / 306	400	10532	10560 / 1276 10561 / 1632
30	Jonge Lange- brecht	Abraham Lange- beek	Jan van der Woordt, Vlissingen	24, 26-6 en 29, 30- 6-1767 / 18-4-1767	Angola	60 / 180	380	10753	14311 / 352 14311 / 392

	Naam schip voor Berbice	Naam kapitein	Rederij / contractant van de Directie	Datum contract / vertrek schip	Plaats van inkoop slaafge- maakten	Besteld door de Directie / planters	Stukprijs in gul- dens	TSTD: ID nr.	SAA, toeg. nr. 5075, inv. nr., [p.] / akte nr.
31	Waak- zaam- heid	Pieter Rijst	Jan van der Woordt, Vlissingen	30-11- 1767 / 6-1-1768	Kust van Guinea	36 / geen	400	11122	14312 / 611
32	Wulpen- burg	Hans Barendsz	Jacob Tobiasz Wulphert & Comp., Vlissingen	30-7 en 30-7 t.m. 8-8-1768 / 31-3-1768	Angola	36 / 206	380	11174	14314 / 409 14314 / 427
33	Twee Jonge Joachims	Chris- tiaan Ketner	Michiel Pie- tersz Bovel, Vlissingen	2, 3-9 en 8-9-1768 / 6-3-1768	Kust van Guinea	36 / 228	400	11044	14315 / 482 14315 / 488
34	Jonge Lam- brecht	Abraham Lange- beek	Jan van der Woordt, Vlissingen	13, 19-4- 1769 / 9- 12-1768	Angola	geen / 119	380	10754	14316 / 183
Niet geleverd: boete reder 14 gulden per slaafgemaakte									14326 / 318
35	Twee Jonge Joachims	Chris- tiaan Ketner	Michiel Pie- tersz Bovel, Vlissingen	23, 24-6 en 17 t.m. 26-6-1769 / 7-9-1769	Kust van Guinea	30 / 222	410	11045	14317 / 321 14317 / 353
36	Nicolaas Theo- dorus	Philippus Verdonk	Coopstad & Rochussen, Rotterdam	14, 15- 11-1770 / 2-10- 1770 /	Kust van Guinea	geen / 168 onderling	430 450	10904	10587 / 1033 10590 / 617
37	Vrouw Willemi- na	Jan Clebo	Coopstad & Rochussen, Rotterdam	21-8-1771 / 21-9-1771	Kust van Guinea	geen / 302	420	11154	12729 / 119
38	Sara Hen- rietta	Hendrik Santle- ven	Jan van der Woordt, Vlissingen	30-3 t.m. 27-4-1772 / 10-10- 1772	Kust van Guinea	geen / 258	405	10991	14325 / 293
39	Guinese Vriend- schap	Jan Grim	Coopstad & Rochussen, Rotterdam	26-5-1772 / juni 1772	Kust van Guinea	geen / 304	405	10635	12732 / 113
40	Vrouw Elisabeth	Jan Harmel	Coopstad & Rochussen, Rotterdam	8, 9-10- 1772 / 19- 10-1772	Kust van Guinea	geen / 300	400	10550	12734 / 25
Niet geleverd: boete reder 12 gld per slaaf									12744 / 40
41	Jonge Jacob	Carel Frederik Meck	Michiel Pie- terz Bovel, Vlissingen	2, 13-10- 1772 / 16-11-1772	Kust van Guinea	geen / 250	400	10740	14327 / 709 15590 / 142
42	Neptu- nus	Her- manus Bollaart	Jacob Tobiasz Wulphert & Comp., Vlissingen	28-10, 2-11-1772 / 22-10- 1772	Angola	39 / 211	400	10886	14327 / 761 14327 / 848
Angola was in strijd met het contract, dat daarom is geannuleerd op 4 en 5/6-2-1773.									14328 / 146 14328 / 147

	Naam schip voor Berbice	Naam kapitein	Rederij / contractant van de Directie	Datum contract / vertrek schip	Plaats van inkoop slaafge- maakten	Besteld door de Directie / planters	Stukprijs in gul- dens	TSTD: ID nr.	SAA, toeg. nr. 5075, inv. nr., [p.] / akte nr.
43	Verrekij- ker	Nicolaas Noord- hof	Helleman & Van Eijkelenburg & Zonen, Vlissingen	30-11 en 17-12- 1772 / 2-2-1773	Kust van Guinea	30 / 130	400	11061	14327 / 834 14327 / 882
44	Vrouw Elisabeth	Jan Harmel	Coopstad & Rochussen, Rotterdam	25-7-1776 en 2-8- 1776 / ?	Kust van Guinea	60 / 200	400	10551	12748 / 32 12748 / 44
45	Hoop	Carel Magnus	Snouck Hugronje & A. Louyssen, Middelburg	12 t.m. 18-11-1778 / sept. 1778	Kust van Guinea	60 / 200	410	10682	14345 / 585 14345 / 586
46	Jonge Nicolaas Jan	Frans Reichert	Snouck Hugronje & A. Louyssen, Middelburg	1-9-1779 en 2-9- 1779 / 4-10-1779	Kust van Guinea	60 / 190	410	10901	14348 / 447 14348 / 448
47	Een- dracht	Pieter Gideon Udemans	Snouck Hugronje & A. Louyssen, Middelburg	8, 11-8 en 5, 11-8- 1780 / 27- 10-1780	Kust van Guinea	50 / 230	410	10536	14350 / 372 14350 / 373
48	Nicolaas Jan	Carel Magnus	Snouck Hugronje & A. Louyssen, Middelburg	3-11-1783 / 3-11-1783	Kust van Guinea	geen / 150	440	10902	14360 / 564 16188 / 2328
49	Avontu- rier	Barend de Valk	Laurens Brandligt & Zoon, Am- sterdam	27, 28-6 en 28- 6-1786 / dec. 1785	Kust van Guinea	30 / 279	460	10454	14368 / 275 14368 / 276
50	Goede Vrienden	Johan Willem Sextroh	Johan Wil- lem Sextroh, Amsterdam	26, 27-10- 1786 / ?	Kust van Guinea	geen / 99	460	geen	14369 / 444 17693 / 128

Literatuur

- Baakman, E. "‘Their power has been broken, the danger has passed’". Dutch newspaper coverage of the Berbice slave revolt, 1763', in: *Early Modern Low Countries* 2/1 (2018), 45-67.
- Balai, L. *Geschiedenis van de Amsterdamse slavenhandel* (Zutphen, 2013).
- Bosman, M., *De polsslag van de stad. De Amsterdamse stadskroniek van Jacob Bicker Raije 1732-1772* (Amsterdam, 2009).
- Eeghen, I.H. van, 'Amsterdammers langs de Amstel', in: *Maandblad van het Genootschap Amstelodamum* 46 (1959), 121-134.
- Eeghen, I.H. van, Recensie van Peter Burke's *Venice and Amsterdam*, in: *Maandblad van het Genootschap Amstelodamum* 62 (1975), 46.
- Elias, J.E., *De vroedschap van Amsterdam 1578-1795* 2 dln. (Haarlem, 1903-1905)
- Emmer, P.C., *De Nederlandse slavenhandel 1500-1850* (Amsterdam, 2003).
- Flis-Ruseler, J. van der, *Inleiding op de Inventaris van het archief van de Sociëteit van Berbice, (1681) 1720-1795 (1800)*, (Nationaal Archief, 1971).
- Groot-Teunissen, I. de, 'Herman van Coopstad en Isaac Jacobus Rochussen. Twee Rotterdamse slavenhandelaren in de achttiende eeuw', in: *Rotterdams Jaarboekje* 2005, 171-201.
- Hartsinck, J.J., *Beschryving van Guiana, of de wilde kust in Zuid-America* (Amsterdam, 1770).
- Heijer, H. den, *Goud, ivoor en slaven. Scheepvaart en handel van de Tweede Westindische Compagnie op Afrika, 1674-1740* (Zutphen, 1997).
- Kars, M., *Bloed in de rivier. Het onbekende verhaal van de massale slavenopstand in een Nederlandse kolonie* (Amsterdam/Antwerpen, 2021).
- Kool, D. de, 'De vier jaargetijden in beeld', in: *Vitruvius*, 11/42 (januari 2018), 14-18.
- Kortbondige beschrijvinge van de Colonie Berbice [...]* (Amsterdam, 1763).
- Kort dog waarachtig verhaal van de Rebelle en Opstand der Negers in de colonie de Berbice [...]* (Middelburg/Amsterdam, 1763).
- Kramer, K., 'Plantation development in Berbice from 1753 to 1779: the shift from the interior to the coast', in: *New West Indian Guide/Nieuwe West-Indische Gids* 65 (1991-1/2), 51-65.
- Lambour, R. 'Doopsgezinden in de slavernij-economie en slavenhandel van de achttiende eeuw. Een verkennende inventarisatie', in: *Doopsgezinde Bijdragen* 48 (2022), 189-209.
- Ligtelijn, M., 'Arcadië in 's Graveland en aan de Amstel', in: M. den Leeuw en M. Pruijs (red.), *De Gouden Bocht van Amsterdam* (Den Haag, 2006), 218-231.
- Luzac, E. en R. Coster, R., *Aan de Hoog Moogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden* (z. pl., 1776).
- Naam-lyst der bestierders, officieren, en bediendens &c op de Colonie de Berbice [...]* (Amsterdam, 1756).
- Negrón, R. en J. den Oudsten, *De grootste slavenhandelaren van Amsterdam. Over Jochem Matthijs en Coenraad Smitt* (Amsterdam, 2022).
- Netscher, P.M., *Geschiedenis van de koloniën Essequibo, Demerary en Berbice, van de vestiging der Nederlanders aldaar tot op onze tijd* (Den Haag, 1888).
- Oldewelt, W.F.H. (red.), *Kohier van de Personeele Quotisatie te Amsterdam over het jaar 1742* 2 dln. (Amsterdam, 1945).
- Roelofs, P. en G.J.M. Weber (red.), *Vermeer* (Amsterdam, 2023).
- Spruit, R., *Zout en slaven. De geschiedenis van de Westindische Compagnie* (Houten, 1988).
- Tromp, H., *Private country houses in the Netherlands* (Zwolle, 1997).
- Visser, P. 'Doopsgezinden en slavernij: privé profijt en publiek protest – 2: Bestrijders', in: *Doopsgezinde Bijdragen* 49-50 (2024).